

VEDUTE I PLANOVI TVRĐAVE ČAKOVEC IZ 17. STOLJEĆA

VEDUTEN UND PLÄNE DER BURG ČAKOVEC AUS 17. JAHRHUNDERT

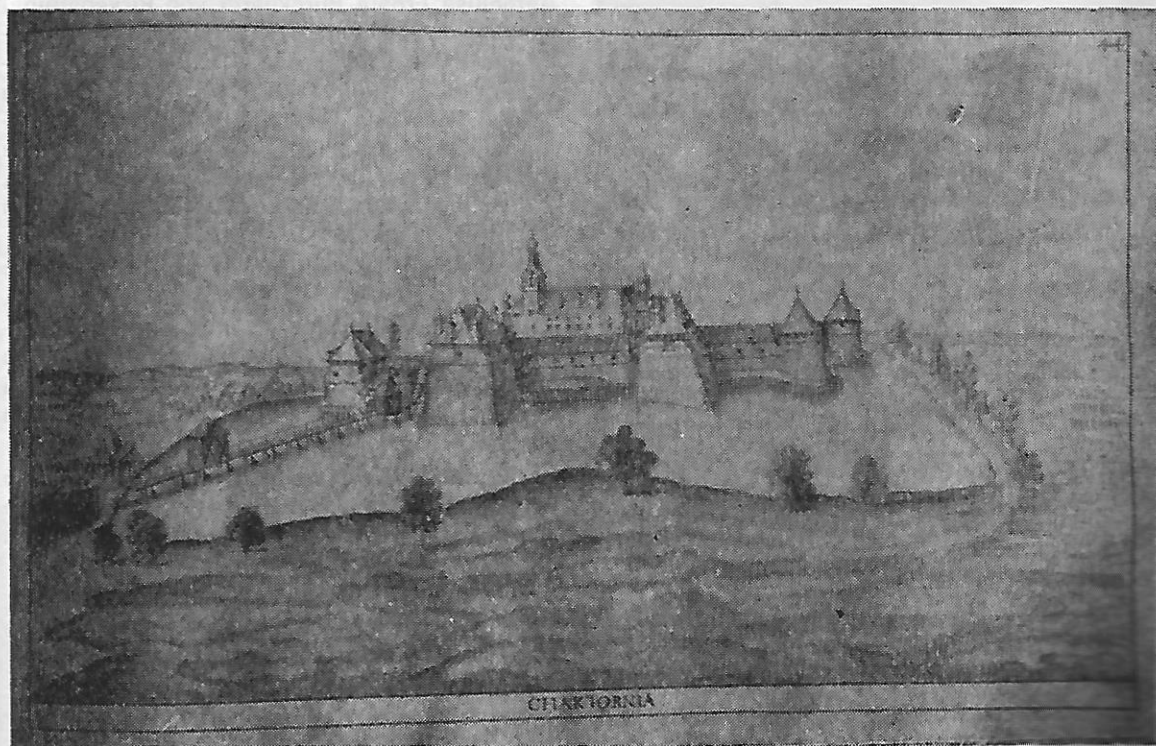
Proteklih trideset godina više autora je pisalo o planovima i vedutama tvrđave Čakovec.¹ Tih nekoliko objavljenih planova i veduta nastalih u 17. stoljeću na kojima se zamjećuje vrlo velika međusobna sličnost nameću pitanje o njihovom izvorniku, te odnosa prema njemu kasnije izrađenih crteža.

Najstariji do sada poznati prikaz čakovečke tvrđave i dvora su dva akvarelirana crteža tušem od Johanna Ledentua iz 1639. godine koji su gotovo identični. Svaki posebno uvezani su u dva kodeksa² izrađena za Ferdinanda III. koji sadrže niz veduta gradova i utvrda na ugarsko-slavonskoj granici. U središtu prikaza je dvor četvrtastog tlocrta s nizom prozora na katovima i tornjem s lukovicom nad glavnim ulazom. Okružuje ga visoki kameni zid s puškarnicama

koji povezuje tri četverostrane i dvije kružne snažne kamene kule s otvorima za topove. Tvrđavske bedeme okružuje širok jarak ispunjen vodom. Preko jarka, do glavnog ulaza u središnjoj četvrtastoj kuli, leži drveni most s dvije stražarnice.

Nije moguće utvrditi da li su ta dva crteža nastala in situ. Može se pretpostaviti da je neka detaljna skica s lica mjesta bila predložak za izradu obje vedute, ili je pak jedna od njih bila uzorak drugoj. Razlike među njima vidljive su tek u detaljima i mjestu paginacije.

Svi elementi Ledentuevih crteža: dimenzije lista papira, kut promatranja tvrđave, detalji arhitekture dvora, zidina i drvenog mosta, okolina uz jarak, broj i raspored stabala vidljivi su i na jednom crtežu iz 1657. godine.³ Taj pri-

Sl. 1 — Čakovec, Österreichische Nationalbibliothek, Beč
(foto: M. Klemm)

kaz čakovečke tvrđave nalazi se među planovima utvrda iz uveza koji je bio vlasništvo predcrt utvrde s dva šanca.⁴ Po načinu izrade razlijsjednika Dvorskog ratnog vijeća kneza Hanibala Gonzage. Uz vedutu je na slijedećem listu tlokuju se ta veduta i tlocrt od ostalih akvareliranih crteža koji se nalaze u uvezu i nose potpis inženjera Martina Stiera. U tabelarnim prikazima zaliha naoružanja na kraju uveza nema podataka o stanju zaliha u čakovečkoj tvrđavi, pa se može pretpostaviti da je razlog za ume-tanje vedute i tlocrta čakovečke tvrđave, kojima je bio uzor Ledentuov crtež i neki drugi original, bio kompletiranje pregleda situacije na području slavonske granice.

Najčešće publicirani crtež čakovečke tvrđave iz 17. stoljeća je onaj iz bečkog Ratnog arhiva⁵ koji je uvezan među 42 vedute utvrda, dvorova i gradova na granici prema Turcima. Uvez je bio u vlasništvu kneza Raimunda Montecucullia. Crtež je nastao u vremenu od 1660 — 1664. godine. Po svim svojim likovnim elementima identičan je Ledentuovom prikazu iz 1639.

godine samo je za dvije trećine manjih dimenzija, a naslov mu se nalazi na drugom mjestu.

Dok je nastanak crteža čakovečke tvrđave iz posjeda Ferdinanda III., Hanibala Gonzage i Raimunda Montecucullia, također vrhovnog zapovjednika u ratovima s Turcima sigurno vezan uz vojno obrambene djelatnosti u drugoj trećini 17. stoljeća pojava slične vedute u matematičkoj knjizi Antoniusa Ernsta Burckhardta von Birkensteina među geometrijskim problemima imala je zadatak da s prikazima ostalih gradova kraljevstva olakša učenje osmogodišnjeg Josipa I.⁶ Ranije spomenuti detalji arhitekture tvrđave i njene okolice prikazani su i na ovom primjerku. U prednjem planu desno dodan je lik čovjeka i konja natovarenog teretom. Naziv slike ispisan je na zastavici nad prikazom, a površ je geometrijsko tijelo.* Nakon prvog bečkog izdanja 1686. godine ta knjiga je tiskana u još sedam edicija.⁷

U knjizi pod nazivom »Das Ehemals gedrückte von Turken...«⁸ izdanoj samo dvije godine kasnije u Frankfurtu i Leipzigu nalazi se još jedna veduta čakovečke tvrđave. Na tom prikazu⁹ vide se tek neznatna odstupanja u detaljima od Ledentuove vedute Čakovca.

Na osnovu utvrđenih opisa koji upućuju na zajedničko porijeklo i veliku sličnost ovih pet veduta (odnosno 12 ako se ubroje i sva izdanja Antoniusa Ernsta Burckhardt von Birkensteina) nastalih u razdoblju od 50 godina može se utvrditi da im je svima uzor crtež Johanna Ledentua iz 1639. godine. Može se pretpostaviti da postoji i još koja varijanta te vedute. U monografiji Čakovca iz 1905. godine publicirana je veduta koja je isto kopija Ledentuovog crteža, a koja sigurno nije nastala u 17.¹⁰ stoljeću, pa je stoga i spominjemo.

Na jednom od grafičkih listova koji prikazuju tragičnu pogibiju bana Nikole Zrinskog 1664. godine iznad lika palog grofa kojeg napada razjareni vepar nacrtana je u gornjem desnom uglu crteža i tvrđava Čakovec. To je dvokatni dvor okružen zidinama i kulama s dvostrukim šancom.

Autor je vjerojatno iz više razloga nacrtao čakovečku tvrđavu. Jedan je i taj što se je nesreća dogodila u obližnjem Kuršanečkom lugu.

Među publiciranim prikazima čakovečkog dvora i utvrde koji su korišteni kao ilustracije određenih tekstova posebno je zanimljiv jedan koji je upotrebljen dva puta uz tekstove o povijesti metrologije.¹¹ Za porijeklo crteža se navodi zbirka Bendeffy u Budimpešti. U prvom planu tog crteža vide se dva mjernika koji s pe-toricom pomoćnika vrše izmjeru zemljišta me-

Sl. 2 — Čakovec, iz knjige E. B. von Birkensteina, Metropolitanska knjižnica, Zagreb (foto: M. Klemm)

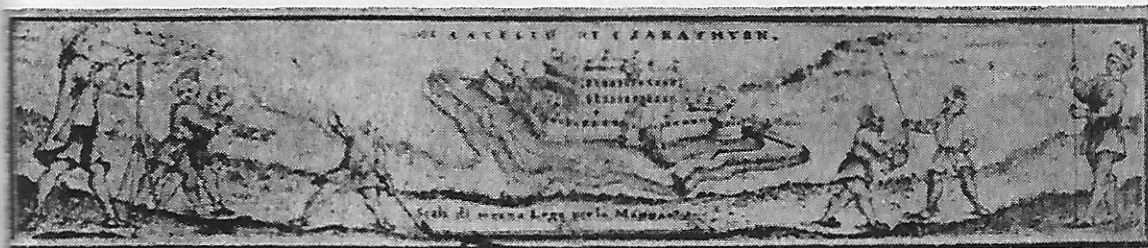

Sl. 3 — Čakovec, Sächsische Landesbibliothek, Dresden
(foto: Sächsische Landesbibliothek, Dresden)

todom triangulacije. U drugom planu je prikazan dvor i tvrđava Čakovec. Dvokatna građevina u obliku četverokuta s unutarnjim dvorištem i pravilnim nizom prozora na katovima okružena je visokim zidom s kulama. Na kuli na istočnom zidu je glavni ulaz do kojeg vodi drveni most preko jarka s vodom. Svi dijelovi crteža su veoma precizno naslikani. Iza bedema koji okružuju dvor naziru se manji izdvojeni objekti. Na sjevernoj strani uz šanac, na ledini, je manja prizemna izdužena kuća. Detaljno uspoređujući ovaj ne potpisani crtež dvora s tlocrtom plana dvora Čakovec koji je izradio G. G. Spalla¹² iz bečkog Vojnopovijesnog muzeja može se s velikom sigurnošću tvrditi da oba crteža pripadaju istoj cjelini. Tome u prilog ide činjenica da se manji objekti mogu naći unutar zidova tvrđave na istim mjestima kao i na Spallinom tlocrtu. Uz njegov plan u legendi pokraj tlocrta je opis namjene svih objekata uz dvor unutar zidina. Ranije spomenuti objekat s vanjske strane šan-

ca je na Spallinom planu opisan kao kuća za smještaj lovačkih pasa.

Na osnovu poznatih činjenica o povijesti obitelji Zrinski i zbivanja na granici s Turcima iza sredine 17. stoljeća može se pretpostaviti da je vrijeme nastanka nepotpisane vedute i Spallinog tlocrta utvrde i dvora Čakovec u rasponu od oko 20 godina, između 1660. i 1680. godine. Dosadašnja istraživanja podataka o životu i radu G. G. Spalle, ili zbirci Bendeffy¹³ nisu još dala rezultate. Uspoređujući Ledentuove crteže s dva rada G. G. Spalle očito je da pokazuju gotovo isto stanje tvrđave Čakovec u rasponu od nekih trideset godina. Iz Spallinog tlocrta je vidljivo da sadrži prijedlog mogućeg poboljšanja fortifikacije izgradnjom slobodno stojećeg isturenog revelina ispred glavne ulazne kule. Na crtežu s prizorom izmjere zemljišta vide se tek dvije drvene kućice koje pripadaju drvenom mostu pred ulazom.

Sl. 4 — Čakovec, iz zbirke L. Bendeffyja, Budimpešta
(presnimio: Ž. Hlebec)

Tijekom 17. stoljeća čakovečka tvrđava bila je u središtu interesa zbog svoje važnosti na granici prema Turcima. Kao iscrpan vizuelni materijal crtež Joahanna Ledentua iz 1639. godine precrtava je u više verzija, direktno i indirektno, pa ga možemo smatrati izvornikom većine kasnije nastalih prikaza čakovečke utvrde.

Zusammenfassung

Über die Veduten von der Burg Čakovec aus dem 17. Jahrhundert ist schon einiges gesagt und geschrieben worden. Die Ähnlichkeit zwischen verschiedenen Aquarellen in allen Einzelheiten von denen: zwei aus dem Jahre 1639 (ÖNB, Wien), ein aus dem Jahre 1657 (GLA, Karlsruhe) und ein aus dem Jahre 1660 — 1644 (KA, Wien) ist so gross dass man annehmen muss dass denen dass Aquarell von Johan Ledentu 1639 als Vorlage gedient hat. Diese Art der Vedute der Burg Čakovec findet man auch in einigen Büchern aus dem 17. Jahrhundert. Die zweite Vedute der Burg Čakovec ist nach der Mitte des 17. Jahrhunderts entstanden. An ihr sieht man das Schloss Čakovec vom Osten und vorne zwei Geometer mit einer Gruppe von Helfern. Auf Grund einiger Details gehört diese Vedute den in Wien aufbewahrten Plänen die Giovanni Giuseppe Spalla unterschrieben hat und die man ihm zuschreiben soll.

LITERATURA:

Brozović Leander, Stare slike grada Koprivnice, Narodna starina, Zagreb, 1928.

Gotthardi — Škiljan Renata, Justus van der Nypoort Grafika i crteži iz Valvasorove zbirke Nadbiskupije zagrebačke, katalog, izložbe, Zagreb, 1972.

Herkov Zlatko, Naše stare mjere i utezi, Školska knjiga, Zagreb, 1973.

Horvat Anđela, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb, 1956.

Klemm Miroslav, Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada, iz druge polovice 17. stoljeća u bečkom Vojnopovijesnom muzeju, Radovi zavoda za znanstveni rad JAZU Varaždin, Varaždin, 1/1986.

Kugli — Lentić Ivy, Nekoliko planova Starog grada u Čakovcu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 1, Zagreb, 1979.

Marković Vladimir, Anton Erhard Martinelli graditelj Althanovog dvorca u Čakovcu, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, god. 1, br. 1—2, Zagreb, 1972.

Samardžija Diana, Pronađen dokument za daljnje istraživanje tvrđave Čakovec, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 2, Zagreb, 1973.

Schäfer Alfons, Inventar der handgezeichneten Karten und Pläne zur europäischen Kriegsgeschichte des 16. — 19. Jahrhunderts im Generallandesarchiv Karlsruhe, Kohlhammer Verlag Stuttgart, 1971.

Schneider Marijana, Ilustrativni podaci o našim gradovima i utvrdama XVII. stoljeća, Ljetopis JAZU, knjiga 65, Zagreb, 1961.

Szabo Gjuro, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.

Voje Ignacij, Zbirka planova krajiških utvrda iz Karlsruhea, Vojna krajina, Zagreb, 1984.

Zrinyi Karoly, Csaktornya monografiaja, Čakovec, 1905.

BILJEŠKE

1. Upotrebljena literatura navedena je na kraju teksta.
2. Kodeksi 8622 i 8623, ÖNB, Beč
3. HfK Bd XII, fol 34, GLA, Karlsruhe
4. HfK Bd XII, fol 33, GLA, Karlsruhe
5. G I a 220 a, KA, Beč
6. Welt des Barock, Landesausstellung, St. Florian 1986. katalog izložbe, str. 266
7. Prema Gotthardi — Škiljan Renati, n. dj. str. 10, bakropisi su objavljeni u tri stanja
8. Priopćio Leander Brozović 1928. godine, vidi n. dj.
9. Na negativu zahvaljujem upravi Sächsische Landesbibliothek iz Dresdena
10. Crtež je potpisan d. d. »Zsebok«
11. Herkov Zlatko, vidi n. dj.
12. Klemm Miroslav, vidi n. dj.
13. Na pomoći zahvaljujem dr. Kereczeni Edit, Thury György Muzeum Nagykanizsa, Mađarska

* Na dozvoli za presnimavanje iz knjige zahvaljujem Metro-politanskoj knjižnici u Zagrebu

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

UREDNIŠTVO

Ljerka Albus, Darko Sačić, Mirjana Dučakijević, Magdalena Lončarić, Marina Šimek

Odgovorni urednik: Darko Sačić

Prelom: Uredništvo

Naslovna stranica: Darko Sačić

Fotografija — Davor Putar

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Za sadržaj priloga odgovaraju autori.

Nakladnik:

Gradski muzej Varaždin

Za nakladnika: Darko Sačić

Tisak: »Zrinski« Čakovec

Broj 10 — Ožujak 1987.

God. X

Naklada 800 komada

Naslovna stranica: S izložbe »40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj«

Prijevod: Željko Grabar, Vid Lončarić, Ljerka Perči, Marina Šimek, Vesna Šimunić

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN
ARHEOLOŠKI ODJEL

15644